

Гириш

Элициздэки Мукадес Китап хер бир адам үчин иң важдып китапдыр! Бу китап аркалы адамзат өз Ярадыжысы Худайы танап, Онун биз үчин ниетлен ажайып максадыны өвренер ве иман эдип, бакы яшайша эе болар. Бейик патыша болан Давут пыгамбер Худайың Сөзи барада өз мезмурларының биринде: «Сениң сөзүң – чыра аякларыма, ол – ягтылык мениң ёдама» дийип айдяр. Худайың Сөзи, догрудан-да, хер бир ынсаның дурмушы үчин чырадыр, йөрейән ёлуны ягтылдян нурдур! Гой, Худай бу китабы окаян хер бир ынса-на пөхим-пайхас берип, Өз Сөзүниң уммасыз байлыгыны оңа багыш этсин!

Китапларың атлары

Мукадес Китабың дүзүмине гирийән китапларың атлары дүрли-дүрлүдир:

- Китап я-да онун эсасы бөлеги белли бир адам тарапындан язылып, шол адамың ады билен атландырыляр, мысал үчин, «Сүлейманың пөхимлери».
- Китап хайсыдыр бир адам барада язылып, шол адамың адына лайыклыкда атландырыляр, мысал үчин, «Рут».
- Китап ысрайыл халкының тарыхының хайсыдыр бир дөврүни беян эдип, шол дөвүрдэки вакалара, ягдайлара лайыклыкда атландырыляр, мысал үчин, «Ысрайыл сердарлары». Булар барада хас гицишлейин маглуматы алмак үчин, хер китабың башында берилйән гириш бөлүмине гөз айлаң.

Мукадес Китабың дүзүмине гирийән китаплар шу топарлара бөлүнйәр:

- Көне Әхт
  - Төврат (Гелип чыкыш – Канун таглыматы)
  - Ир дөвүрдэки пыгамберлер; бу китаплар топары кэвагт «Тарыхы китаплар» дийлип хем атландырыляр (Ешува – Патышалар (Икинжи китап))
  - Язгылар, шейле топара Зебур ве Сүлейманың пөхимлери ялы китаплар гирийәр. (Йыл язгылары – Нагмалар нагмасы)
  - Бейлеки пыгамберлер (Ишай – Малакы)
- Тәзе Әхт
  - Хош хабарлар. Муңа дөрт китап дегишли болуп, олар дүрли адамлар тарапындан языландыр. Олар өзлериниң шаят болан вакаларыны беян эдйәрлер.
  - «Ресулларың ишлери» атлы китап Лука тарапындан языландыр. Ол бу китапта Иса Месихиң гөге гөтериленден соң болан вакалары беян эдйәр.
  - Хатлар. Булар Павлус, Петрус ве Ёханна ялы авторларың месихи йыгнаклара язан хатларыдыр.
  - «Ёханна гелен аянлык» әдебиятың айратын гөрнүши болуп, онда Худайдан гелен гөрнүшлер ве аянлыклар беян эдилйәр.

Ёкарда агзалан китаплар топлумларының хер бири өзүне махсус болан жанрда языландыр. Шонуң үчин-де оқыжы китабы оканда, онуң жанр аиратынлыгыны хасаба алмалыдыр.

«Көне Әхт» ве «Тәзе Әхт» китапларына гошмача сөзбашылар берилйәр. «Көне Әхтин» дүзүмине пыгамберлерин китапларының хем гирийәндигине гарамаздан, оңа түркмен оқыжыларына гинден таныш болан «Төврат» ве «Зебур» диен гошмача сөзбашылар берилди. «Тәзе Әхт» китабына «Инжил» диен гошмача сөзбашы берилсе-де, онуң дүзүмине «Инжилден» башга китаплар ве иманлылар йыгнакларына язылан хатлар гирийәр.

Худайың атлары

Көне Әхт китабы түркмен дилине асыл нусгадан, ягны еврей дилинден тержиме эдилди. Бу китабың еврей дилиндеки асыл нусгасында Худайың бирнөче ады душ гелйәр. Онуң «Элохим» ады хас көп уланылып, ол түркмен дилине «Худай» дийип тержиме эдилди. Онуң бейлеки ады Яхве болуп, ол хем «Худай» диймеги аңладяр. Бу ат түркмен дилине «Реб» дийип тержиме эдилди. «Реб» сөзи Худайың әхт баглашан, Өзүни халкына аян эден я-да ынсан кешбинде пейда болан ягдайларына дегишли вакаларда уланылды. Худайың «Эл-Шаддай» ады түркмен дилине «Гудратыгүйчли» дийип, «Эл-Элән» болса «Бейик Худай» дийип тержиме эдилди. Худайың китапта сейрек душ гелйән «Адонай» ады «Таңры» дийип тержиме эдилди. Херекет эдйән, бейик ишлери амала ашырян Худайы суратландырмак үчин еврей дилинде утгашдырылып уланылан «*Яхве Элохим*» ады түркмен дилине «Худайымыз Реб» дийип тержиме эдилди.

Тәзе Әхт китабының асыл нусгасы грек дилинде язылып, онда Худай бабатда «куриос» диен сөз уланыляр. Китабың язга гечирилен дөврүнде бу сөз «ага» я-да «хожайын, эе» диймеги аңладярды. Көне Әхтин грек дилиндеки тержимесинде Худайың «Яхве» ве «Адонай» атлары хем «куриос» дийип тержиме эдилендир. Шонуң үчин-де, Тәзе Әхт китабында адамлар Иса Месихе «куриос» дийип йүзлененлеринде, Оны Худай хөкмүнде кабул эдендиклери эшгәр боляр. Шейле ягдайларда «куриос» сөзи түркмен дилине «Реб» дийип тержиме эдилди. Мундан башга-да, Иса Месих өлүмден диреленден соң Оңа *Куриос Иса Месих* дийип йүзленилип, бу ат түркмен дилине «Реббимиз Иса Месих» дийип тержиме эдилди.

Мукаддес Язгылар ве тарыхы вакалар

Мукаддес Язгыларда беян эдилйән вакалара долы ве догры дүшүнмек үчин, олар шол дөврүнде болуп гечен тарыхы вакалар билен умумы багланшыкда гарамалыдыр. Ашакда Мукаддес Язгыларда беян эдилен тарыхы дөврүлериң ве империяларың ады берилйәр:

1. *Ббрайым пыгамбериң дөврүне ченли болуп гечен вакалар.* Худай дүйәнни ярадыр. Ол Адам атаны ве Хов энәни ярадып, олары Эрем багында ерлешдирийәр. Эмма олар Худайың эмрини бозансоңлар, Эремден махрум

эдилйэрлер. Оларың несли көпелип, ер йүзүне яйраяр, гүнэ ичинде яшап, өз дурмушларына гүмра болуп, Яраданы ундяар. Худайың муна жуда гахары гелип, тутуш адамзады ёк этмеги ниет эдинйэр. Ол Өз ниетини бержай этмек үчин, ер йүзүне элхенч сил иберйэр-де, Нух пыгамбер билен онуң машгаласындан башга тутуш адамзады ёк эдйэр. Хава, Худай шол силде диңе Нух пыгамбери ве онуң машгаласыны халас эдйэр, себэби олар дири Худая иман эдип, Оңа сежде эдйэрдилер. Беян эдилйән вакаларың шу тапгыры Нухуң несиллериниң Бабыл минарасыны гуршы ве тутуш адамзадың несил дарагтының дөрөйши билен тамамланяр.

2. *Ыбрайым пыгамбер барадакы вакалар.* Хич перзенди болмадык Ыбрайым пыгамбере Худай бир огул бержекдигини, ондан бейик бир миллет яратжакдыгыны вада берйэр. Мундан башга-да, Худай пыгамбере онуң неслине «бал билен сүйт акян» Кенган топрагыны-да мирас бержекдигини вада эдйэр. Ыбрайым пыгамбер вада берлен юрда гөчүп, ол ерде чадырда бир чарвадар кимин яшаяр. Худай Ыбрайымың агтыгы Якуба «Ысрайыл» дийип ат берйэр. Ысрайылың он ики оглы болуп, олар тутуш халкың несилбашылары боляр. Ысрайылың Юсуп атлы сөйгүли оглы доганлары тарапындан Мүсүр гулчулыгына сатылса-да, Худай оны ялңыз гоймаяр. Юсуп пыгамбер Худайың көмеги билен тутуш Мүсүр юрдунда икинжи дережели адам боляр. Ол ачлык дөврүнде тутуш юрды ве өз атасының машгаласыны халас эдйэр. Онуң несли Мүсүрде жуда көпелйэр, эмма Юсуп пыгамбер арадан чыкандан соң, олар Мүсүр юрдунда гул болярлар.

3. *Мүсүрден чыкыш ве вада эдилен топрагы элемек барадакы вакалар:*

а. Муса Ысрайылың неслини мүсүр гулчулыгындан азат эдйэр. Ысрайылың огулларындан дөрән тирелер чөлде Худая эерип, Ондан Мукаддес Кануны кабул эдйэрлер. Худай оlara леви тиресини руханычылыга беллемеги ве Өзи үчин мукаддес чадыры ясамагы буюряр. Бу чадыр Худая сежде этмек үчин ниетлененди.

б. Ешува ысрайыллары Ыбрайым пыгамбере вада берлен топрага – Кенгана гетирйэр. Олар бу топрагы шол ерде яшап йөрөн тирелерден басып алярлар. Бу тирелериң аглаба бөлеги Нух пыгамбериң Хам ве Яфес атлы огулларының несиллериди. Ыбрайым пыгамбер болса Нух пыгамбериң новбахар оглы Самың неслиди. Ысрайылың душманлары болан аммонлар ве моваплар болса Лутуң несиллериди. Басылып алнан юрт он ики бөлеге бөлүнип, ысрайыл тирелериниң арасында биче боюнча пайланылар. Юсубың ики оглундан ики тире эмеле гелийэр, себэби Ысрайыл пыгамбер дүйнөдөн өтмөнкө олары өз огуллары хөкмүнде кабул эдип, ак пата берипди. Шонуң үчин-де, он ики бөлеге бөлүнен топрак Ысрайылың он бир оглуның несиллериниң арасында мүлк хөкмүнде пайланылар. Ысрайылың Леви оглуның несиллери болса руханычылыга беллененсоңлар, топракдан хич мүлк алмаярлар, себэби Ысрайыл Худайы Реббичи Өзи оларың мүлкүди.

4. *Он ики тирэниң бир патышалыгы эмеле гетириши барадакы вакалар:*
- а. Шавул патыша Ысрайылың илкинжи патышасы боляр. Соңра Давут пыгамбер Ысрайыла патыша боляр ве он ики тирэни бирлешдирип, бир миллети эмеле гетирйэр-де, өз чэклерини гинелдйэр.
  - б. Сүлейман пыгамбер Реббе сежде этмек үчин дүнийэде деңи-тайы болмадык ыбадатхананы гурыр.
5. *Патышалыгың бөлүнмеги барадакы вакалар.* Сүлейман пыгамбер арадан чыкандан соң, онуң ики оглуның арасында уруш башланяр. Юрдуң демиргазыгындакы он тире Сүлейманың огулларының бирини голдап, Ысрайыл патышалыгыны эмеле гетирйэр. Яхуда ве бенямин тирелери болса Сүлейманың бейлеки оглуны голдап, юрдуң гүнортасында Яхуда патышалыгыны эмеле гетирйэр. Яхуда ве Ысрайыл патышалыклары пыгамберлерің язгыларында көп ятланыляр. Демиргазык патышалыгы бабыллылар тарапындан басылып алыняр, илаты болса Бабыла сүргүн эдилйэр.
6. *Сүргүнлик дөври* ыбадатхана вейран эдилйэр, гүнорта патышалыгы болан Яхуданың абрайлы ве гөрнүкли адамлары, машгалалары бабыллылар тарапындан есир алыняр.
7. *Дикелдиш дөври* – Парс империясы дөрөндөн соң яхудылара өз ватанына, Ысрайыла доланмак ругсат эдилйэр. Олар өз юрдуна доланып, шэхери ве ыбадатхананы дикелдйэрлер.
8. *Көне ве Тэзе Әхтиң аралыгындакы дөвүр* – Македония империясы. Ортаер деңзи македониялылар тарапындан басылып алыняр. Македонлар грек дилини яйрадып, билим улгамыны өсдүрип яйбанландырырлар.
9. *Иса Месихиң дурмушы ве хызматы.* Шол дөвүрде яхудылар Рим империясына гарашлы болуп, онуң беллән патышаларының голастында яшайрдылар. Шейле патышаларың бири-де Хирод болуп, ол Рим императорына долы гарашлы болупдыр.
10. *Илкинжи месихилер йыгнагы.* Иса Месих гөге гөтериленден соң, Оңа иман эденлерің саны барха артяр. Гүйчли ызарланмалара, сөгүлмелере ве эжирлере гарамздан, оларың саны барха көпелйэр. Месихи йыгнаклар Орта Гүндогардан Рим империясының Азия велятына (хэзирки Түркие), хатда Европа юртларына ченли яйрайр.

Мукаддес Язгыларың жанрлары

Мукаддес Язгыларың тержимесинде үч дүрли жанр: кысса (беян этме), гошгы (я ак гошгы) ве гошгы жанрында язылан проза уланылды. Гошгы жанрында язылан проза долы капыя эе болмаса-да, гошгы ялы окаляр. Шонуң үчин-де, шейле жанрда язылан пыгамберлик китаплары тержиме эдиленде, олар гошгы гөрнүшде режеленди. Еврей шыгрыетинде «параллелизм» усулы гинден уланыляр. Шейле усулда язылан гошгуларың биринжи сетириңде беян эдилйән пикир икинжи сетириңде гайталанып, манысы хас гиңишлейин дүшүндирилйэр.

Голязмалар

Көне Өхт китабы түркмен дилине еврей дилинде язылан Масоретик текстлеринден тержиме эдилди. Бу Масоретик текст Библия Хебрайиканың соңкы неширинде чап эдилди. Зерурлыгың дөрән ягдайларында шу нешириң теклип эден алтернатив дүшүндирмелеринден хем угур алнып, олара дегишли чыкгытлар берилди. Тэзе Өхт китабы грек дилиндеки голязмадан (Бирлешен Мукаддес китап жемгыети, 4-нжи нешири) тержиме эдилди. Бу гөрнүшдэки аятларың Текстус Ресептус билен тапавутлы болан ягдайларында олара хем дегишли чыкгытлар берилди.

Чыкгытлар

Тержимеде чыкгытларың бирнөче гөрнүшлери уланылды. Оларың иң йөнекейи окыжа дүшнүксиз я-да нәбелли болан сөзе дүшүндириш берйәр. Шейле сөзлер китабың ахырында берилйән Сөзлүкте хем ерлешдириленир. Чыкгытларың ене бир гөрнүши тержиме эдилен асыл нусгадакы аятларың башга гөрнүшиниң бардыгыны хем гөркезйәр. Шейле аятларың арасындакы тапавут жикме-жик гөркезилмесе-де, хайсы асыл нусгадан алнандыгы мәлим эдилйәр.

Өлчег бирликлери

Мукаддес Язгыларың тержимесинде өлчег бирликлерини аңлатмак үчин *мысгал, гадак, батман* ялы гадымы көне түркмен өлчег бириклери уланылды. Оларың хазирки дөвүрдэки такмынан өлчегини гөркезмек үчин дегишли чыкгытлар берилди. Шейле-де, чыкгытларда көне еврей ве грек өлчеглери уланылды. Сиз бу өлчег бирликлерини китабың ахырында берилйән таблицада гөрүп билерсиңиз.

Салгыланма аятлары

Тэзе Өхтиң китапларында Көне Өхтден мысал гетириленде, онуң хайсы китапдан алнандыгыны гөркезмек үчин салгыланма аятлары берилйәр. Бу окыжа аядың я-да бабың асыл мазмуныны тапмагы еңиллешдирмек максады билен эдилди.

Мукаддес Язгыларың стили

Мукаддес Язгыларың стили өзболушлыдыр. Себәби онуң асыл нусгасының язылан дөвүрдэки дурмуш ягдайларының, дәп-дессурларының кәбирлери түркмен дурмушы ве медениети үчин нәтанышдыр. Шоңа гөрә-де, тержимечилер асыл нусганың манысының түркмен окыжысына дүшнүкли болмагы үчин бу ише өрән сересаплы чемелешдилер. Олар асыл нусганың манысының үйтгедилмегине я-да тесwirленмегине ёл бермезлик үчин, оны сөзме-сөз тержиме этмекден я-да диңе манысыны тержиме этмекден гача дурдулар. Өңде гойлан меселәниң кын боландыгына гарамаздан, тержиме

адаты окыжа дүшнүкли болуп, манысының арасса, анык ве тебигы болмагы үчин сада дилде эдилди. Тержиме стилинің дүрли болмагы тержимелериң хем дүрли боляндыгыны аңладяр. Шонун үчин-де, хайсыдыр бир тержимәни башга тержиме билен деңешдирип, онуң нәдогры эдилендигини айтмак ерликсиздир. Тержимелериң бирмеңзеш болуп, адалгаларың я-да жүмлелериң башгача, окыжа хас дүшнүкли тәрде берилмеги ахмалдыр. Мундан башга-да, тержимелериң хеммеси белли бир дережеде дүшүндирмелере эедир. Тержимәнің довамында душ гелен икиманылы сөзлемлериң аглаба бөлегиниң дүшүндирилмелери окыжының пайына галдырылды. Йөне манысы өрән чылшырымлы ве айдың болмадык аятларың кәбирлери садашдырылып, окыжа дүшнүкли болар ялы тержиме эдилди. Шейле аятларың тержимесинде көп алымлар тарапындан бу бабатда кабул эдилен дүшүндиришлерден угур алынды.

Мукаддес Кутан Тержиме институты

КӨНЕ ӘХТ

ТӨВРАТ ♦ ГАМБЕРЛЕР ♦ ЗЕБУР

